

ROMA MİRAS HUKUKU'NA GENEL BİR BAKIŞ VE VASIYET YOLU İLE MİRAS

Yrd. Doç. Dr. A. Nadi GÜNAL

I. ROMA HUKUKU'NDA MİRAS

1. KAVRAM

Roma Hukuku'nda özellikle Klasik Hukuk Dönemi'nde, ölüm sebebiyle ortaya çıkan küllî halefiyet (*successio*)¹ türlerinden sadece birisi olan² ve *Hereditas* kelimesiyle ifade edilen miras kavramı ile, *Ius Civile*'ye göre, ölen bir Roma vatandaşının borçları ve alacaklarıyla birlikte, bütün hak ve yükümlülüklerine halef olma durumu anlatılmaktaydı³.

2. ROMA HUKUKU'NDA ÖLÜM SEBEBİYLE ORTAYA ÇIKAN KÜLLİ HALEFİYET TÜRLERİ

A- *Hereditas* (*Ius Civile* Mirasçılığı)

Hereditas, en yalın anlatımıyla, bir kişinin miras bırakanın hukukî durumuna halef olması demektir. Mirasçı, miras yoluyla, hukukî bir iktisabın gerektirdiği işlemlere başvurmaksızın, miras bira-

1. Roma Hukuku'nda *successio* denilince, Klasik Hukuk Dönemi'nin sonlarına kadar sadece küllî halefiyet anlaşılmaktaydı. Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde ortaya çıkan, *Iustinianus* Dönemi'nde de iyice yerleşen, belirli bazı mallarda halefiyet bir başka ifadeyle cüz'î halefiyet (*Successio singulas res*) kavramı ortaya çıkınca, çağdaş hukuklardaki küllî halefiyet kavramına anlam olarak daha yakın ve küllî halefiyet kavramını daha iyi ifade eden *successio per universitatem* teriminin kullanılmaya başlandığı ve hukuk literatürüne girdiği görülmektedir. Bkz. BONFANTE, P.: *Corso di Diritto Romano*, Vol.6, Le Successioni, Milano 1974, sh.14.
2. Diğer küllî halefiyet türleri ise, *Bonorum Possessio* (Malların Zilyetliği=Practor Mirasçılığı), *Bonorum Emptio* (Malların Toptan Satın Alınması), *Adrogatio* (Bir aile babasının evlat edinilmesi) ve *Conventio in Manum* (*Sui iuris* bir kadının *manus* altına alınması)'dır. Bkz. Di MARZO, S. (Çev. Umur, Z.): *Roma Hukuku*, İstanbul 1954, sh.447-448.
3. Günüümüz Miras Hukuku'nda, tereke adı verilen ve miras bırakan kişiye halef olan kişi ya da kişiler tarafından iktisap edilen mal ve haklar topluluğuna Roma Miras Hukuku'nda *Hereditas* adı verilmekteydi.

kanın alacak ve borçları da dahil olmak üzere tüm malvarlığını iktisap eder ve böylece hukuken ona halef olurdu. Böyle bir durumda miras bırakanın malvarlığı ile mirasçının malvarlığı birbirine karışmış olacağından, mirasçı⁴ miras bırakanın borçlarından kendi malvarlığı sorumlu olurdu. Bütün bunlardan başka, miras bırakanın kazandırıcı zamanaşımı ile iktisap edebileceği mallar üzerindeki hakları da mirasçı ya da mirasçılar nezdinde devam etmekteydi.

Mirasın sözkonusu olabilmesi için, miras bırakan kişinin hak ehliyetine sahip olması zorunluydu. *Ius Civile*'ye göre Roma Vatan-daşı olmayanların, baba egemenliği altında bulunanların (*sui iuris* olmayanların), yabancıların, kölelerin ve aile evlatlarının miras bırakabilmeleri mümkün değildi⁵.

Mirasçı olabilmek için ise, müebbet hapis ile ölüm cezasına mahkûm edilmeyi gerektiren bir suç işlememek ve yabancı olmamak gerekmektedir⁶. Bir başka kişinin kölelerinin ya da aile evlatlarının mansup mirasçı olarak mirastan yararlanmaları ise her zaman için mümkündü. Ancak bunlar mirası, hakimiyeti altında buldukları efendinin (*Dominus*) ya da aile babasının (*Pater Familias*) izni ile elde edebilmekteydiler. Miras yoluyla elde edilen bu mallar efendinin veya aile babasının malvarlığına dahil olurdu. *Iustinianus* Dönemi'nde bu konuya ilişkin olarak yapılan bir değişiklikle aile evlatlarının mirası kendi adlarına da kabul edebilmeleri mümkün olmuştur⁷. Yine *Iustinianus* Dönemi'nde, akıl hastaları (*furiosi*), dilsizler (*muti*), sağırlar (*sordi*) ve başkalarına ait köleler gerek kendileri gerekse başkaları için mirası kabul ve iktisap edebiliyorlardı⁸.

Ius Civile'ye göre, belirli bir sebebe dayanarak bir kimseye mirasçılık sıfatı tanınmasına *Delatio Hereditatis*⁹ adı verilmekte olup, bu sıfat sadece iki şekilde kazanılmaktaydı. Bunlardan birincisi,

4. Roma Hukuku'nda mirasçıya *Heres* (çoğulu, *heredes*) adı veriliyordu.
5. Miras bırakabilme, mirasçı sahibi olabilme ehliyetine Roma Hukuku'nda *Testamenti Factio Activa* adı veriliyordu.
6. Mirasçı olabilme ehliyeti ise *Testamenti Factio Passiva* olarak adlandırılıyordu. Ayrıntı için Bkz. Aşağıda, sh.128, dn.24.
7. UMUR, Z.: "Roma Miras Hukuku'nun Anahatları", İ.H.F.M. 1965, C.31, S.1-4, sh.162.
8. MARTINI, R.: *Appunti di Istituzioni di Diritto Romano*, Siena 1993, sh.70.; *IUSTINIANUS* (Çev. UMUR, Z.): *Institutiones*, İstanbul 1968, sh.153.
9. UMUR, Z.: *Roma Hukuku Lügatı* (Lügat), İstanbul 1983, sh.81; BERGER, A.: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Dictionary), Philadelphia 1953, sh.428.

miras bırakanın vasiyette bulunmak suretiyle bir kimseyi mirasından yararlandırması şeklinde oluyordu ki, Roma Hukuku'nda bu tür mirasçılığa mansup mirasçılık adı veriliyordu. İkinci durum ise, miras bırakan kişinin vasiyet yapmadığı, yapılan vasiyetin batıl olduğu ya da mansup mirasçının atanmamış olduğu durumlarda ortaya çıkıyor ve böyle bir durumda mirasçılara düşecek miras hisseleri doğrudan doğruya kanun tarafından belirleniyordu. Bu şekilde ortaya çıkan mirasçılığa da *Ab Intestato*¹⁰ mirasçılık adı verilmekteydi. Bu durumdan *Iustinianus*'un *Institutiones*'in Üçüncü Kitabında bahsedilmektedir.

"Intestatus decedit, qui omnino testamentum non fecit aut non iure fecit aut id, quod fecerat ruptum irritumve factum est aut nemo ex eo heres extitit".

*"Hiç vasiyetname yapmamış ya da usûlüne uygun olarak yapmamış, yaptığı vasiyetname bozulmuş veya mirasçısı bulunmayan kişi intestatus (vasiyetsiz) ölmüş sayılır"*¹¹

Ab Intestato mirasçılığa, Ortaçağ Hukukçuları tarafından "*Legittima Hereditas*" (Kanunî Mirasçılık) adı verilmesine rağmen, Roma Klâsik Hukuk Dönemi Hukukçuları, *Legittima Hereditas* terimini, *Ius Civile* mirasçılığını ifade etmek için, *Bonorum Possessio* (*Praetor* Mirasçılığı= Malların Zilyetliği) kavramının karşılığı olarak kullanmışlardır¹².

Çağdaş Hukuk Sistemlerinin aksine, vasiyet yoluyla mirasçılığın ve *Ab Intestato*¹³ mirasçılığın birarada bulunması Roma Miras Hukuku'nda mümkün değildi. Bir başka ifadeyle *Ius Civile*'ye uygun olarak, mirasçı nasbı yapılmışsa artık *Ab Intestato* mirasçılık sözkonusu olamazdı¹⁴.

10. ARANGIO RUIZ, V.: *Istituzioni di Diritto Romano*, Napoli 1991, 14.ed., sh.509; GUARINO, A.: *Diritto Privato Romano*, Napoli 1988, 8.ed., sh.405.; TALAMANCA, M.: *Istituzioni di Diritto Romano*, Milano 1990, sh.710.; MARTINI, R.: a.g.e., sh.86.; GARRIDO, G.: *Derecho Privado Romano*, Madrid 1989, sh.809.
11. IUSTINIANUS (Çev. UMUR, Z.): *Institutiones*, sh. 193.
12. Di MARZO, S.: a.g.e., sh.453.
13. Muris ile olan *agnatio* hısmılığına dayanan ve doğrudan doğruya kanundan doğan bu mirasçılık türünü "Kanundan doğan mirasçılık" olarak adlandırmanın konuyu daha iyi açıklamaya yardımcı olacağı kanaatini taşımaktayız.
14. GUARINO, A.: a.g.e., sh.406; UMUR, Z.: "Roma Miras Hukuku'nun Anahatları", sh.162.

Bu konuya ilişkin olarak *Digesta*'da da bir metin yer almaktadır.

"Nemo pro parte testatus, pro parte

*intestatus decedere potest"*¹⁵

"Hiç kimse, kısmen vasiyet yaparak, kısmen de

vasiyetsiz olarak ölemez."

Yukarıdaki kurala göre, bir kimse malvarlığının sadece bir kısmını mansup mirasçıya bırakmış, kalan kısım için ne yapılacağını belirtmemişse, mansup mirasçı, Roma Miras Hukuku'na göre miras bırakanın bütün malvarlığını iktisap ederdi¹⁶.

a. Heredes Domestici (Aile İçi Mirasçılar)

Heredes domestici ya da *Heredes necessari* olarak adlandırılan aile içi mirasçılar kendi aralarında iki gruba ayrılırlar.

aa. Heredes Sui

Heredes sui adını alan mirasçılar, miras bırakanın egemenliği altında iken onun ölümü ile *sui iuris*¹⁷ olan kişilerdi. Kural olarak bunlar, ölenin kız ve erkek çocukları ile erkek evlattan olan kız ve erkek torunlardır. Kız ve Erkek torunların *heredes sui* olabilmeleri için, miras bırakan kişi olan büyükbabalarının (babalarının babasının) ölümü anında, onun egemenliği altında bulunmaları yeterli olmayıp, kendi babalarının da büyükbabanın sağlığında ölüm sebebi ile ya da bir başka sebeple baba egemenliğinden çıkmış olması gerekmektedir¹⁸. Miras bırakanın kız ve erkek çocukları ile erkek evlattan olan kız ve erkek torunların mutlaka mirasçı gösterilmeleri ve bu kişilerin isimlerinin vasiyetnamede yer alması özellikle gerekliydi. Yukarıda zikredilen kişiler, mirastan ıskat edilmişlerse, bu

15. D. 50.17.7.

16. Oysa Türk Medeni Kanunu'nda yer alan bir maddede, "müris, terekenin tamamı yahut şayi bir cüzü için bir veya birkaç kimseyi mirasçı nasbedebilir" denilmekle, terekenin sadece belli bir kısmı için de mirasçı nasbedebileceği hükme bağlanmıştır. Bkz. T.M.K. Mad. 463.

17. Hak sahibi olup borç altına girebilen, bir başka ifadeyle bir aile babasının egemenliği altında bulunmayan kişilere *sui iuris* adı veriliyordu.

18. Di MARZO, S.: a.g.e., sh.455; BONFANTE, P.: a.g.e., sh.105; ARANGIO-RUIZ, V.: a.g.e., sh.510.; IUSTINIANUS (Çev. UMUR, Z.): Institutiones, sh.229.

durumun da isim belirtmek suretiyle vasiyetnamede gösterilmesi zorunluydu.

İşte bu nedenle, bahsi geçen kişilere zorunlu (mecburî) mirasçı adı verilmekteydi.

bb. Heredes Necessarii

Terekenin pasif kısmının aktif kısma göre daha ağır basması yani borçların alacaklardan fazla olması halinde, mirasın, mirasçılar tarafından reddedilme tehlikesi ortaya çıkacağından, miras bırakan kişi mirasçısız kalmamak için kölesini mirasçı nasbederdi¹⁹. Hukuken (*ipso iure*) mirasçı haline gelen köle, mirası kabul edip etmemek gibi bir seçim hakkına sahip değildi. İşte bu nedenle, mirasçı nasbedilen köleye *heres necessarius*²⁰ (zorunlu mirasçı) adı verilmiştir.

b. Heredes Extranei (Haricî Mirasçılar)

Bu grupta yer alan mirasçılar zorunlu mirasçıların dışında kaldıkları ve miras bırakan kişinin hukukuna tabi olmadıkları için, *heredes voluntarii* (ihtiyarî mirasçılar) adını almaktaydılar.

Miras bırakan kişi, bu grupta yer alan mirasçıları mirasçı nasbederek ya da *Aditio Hereditatis*²¹ adı verilen özel bir yolla mirasından yararlandırabilirdi. Mirasın ihtiyarî mirasçılar tarafından kabul ve iktisap edilmesi demek olan *Aditio Hereditatis*'in, belirli bir süre içinde (100 gün) ve bazı şekil şartlarını içeren bir işlem olan *Cretio*²² ile yapılması gerekirdi.

19. Klasik Hukuk Döneminde, mirasçı nasbedilen köleye, efendi (*Patronus*) tarafından özgürlüğünün de verilmesi (*Cum Libertate*) gerekmekteydi. *Iustinianus* Döneminde ise mirasçı nasbedilen kölenin kendiliğinden özgür hale geleceği kabul edilmiştir. Bkz. Di MARZO, S.: a.g.e., sh.454. ve UMUR, Z.: Roma Miras Hukuku'nun Anahatları, sh.163.

20. Çoğulu *heredes necessarii* (zorunlu mirasçılar)'dır.

21. Mirastan yararlanma sözkonusu olan kişinin, sarîh ya da zımî olarak bu mirasçılığı ve mirasçılığın hukukî sonuçlarını kabul ettiğini beyan etmesine *Aditio Hereditatis* adı verilirdi. İhtiyarî mirasçıların da mirastan kendilerine düşen kısmı fiilen iktisap edebilmeleri için bu işlemi yapmaları zorunluydu. Ayrıntılı bilgi için Bkz. UMUR, Z.: Lûgat, sh.18; BERGER, A.: Dictionary, sh.349.

22. *Cretio*, şahit huzurunda belli sözlerin söylenmesini gerektiren ve ihtiyarî mirasçıların mirası kabul ettiklerini gösteren bir işlemdir. Klasik Hukuk Döneminde, vasiyette bulunan kişi yapılmasını şart koşmadıkça, mirasın kabulü için bu işlemin yapılmasına gerek bulunmamaktaydı. Vasiyeti yapan kişinin, *Cretio*'nun yapılmasını açıkça istemesine rağmen bu işlem yapılmamışsa, ihtiyarî mirasçılar, mirastan yararlanamazlardı. Bkz. UMUR, Z.: Lûgat, sh.50; BERGER, A.: Dictionary, sh.418.

Mirasçılardan zorunlu ve ihtiyarî olarak ikiye ayrılması, mirasın intikali bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Zorunlu mirasçılar, mirası fiilen iktisap etmeden ölürlerse, mirastan alacakları pay doğrudan doğruya kendi mirasçıklarına intikal ediyordu. Oysa, ihtiyarî mirasçıkların mirastan alacakları payı kendi mirasçıklarına geçirebilmeleri için mutlaka *cretio* adı verilen işlemi yapmaları gerekiyordu²³.

İhtiyarî mirasçıkların hem kendilerinin hem de hakimiyetleri altında bulunanların, mirasçı olabilme ehliyetine²⁴ sahip olmaları gerekmektedir²⁵. Mirasçı olabilme ehliyetinin hem vasiyetnamenin yapıldığı sırada (mirasçı nasbının geçerli olabilmesi için) hem de vasiyeti yapanın ölümü anında (vasiyetnamenin hüküm ifade edebilmesi için) bulunması zorunlu idi.

B. *Bonorum Possessio*

Roma Miras Hukuku'nda *Ius Praetorium* tarafından getirilen en önemli yenilik *Bonorum Possessio* müessesesidir. Kelime itibarıyla, malların zilyetliği anlamına gelen *Bonorum Possessio*, Roma Miras Hukuku terminolojisinde *Praetor* Mirasçılığı olarak bilinmektedir.

Bazı durumlarda *Ius Civile*'ye göre mirasçı olması mümkün olmayan kişilerin, mirastan yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla *praetor* tarafından bazı ayrıcalıklar tanınarak bu gibi kişilerin, tereke mallarının zilyetliğini elde etmeleri imkânı sağlanmıştır. Bu durumda olan kişilere, Roma Miras Hukuku'nda *Bonorum Possessor* (malların zilyedi) adı verilmektedir. *Bonorum Possessor* denilen kişi, öncelikle *praetor*'un sağladığı zilyetlik korumalarından yararlanır daha sonra da kazandırıcı zamanışımı yoluyla zilyetliğine sa-

23. Roma Miras Hukuku'nda *cretio* işlemi yapılmaya kadar, tereke mallarının sahihsiz mal statüsünde olduğu kabul ediliyor ve bu durumdaki terekeye de *Hereditas Iacens* deniliyordu.

24. Klasik Hukuk Döneminde, vasiyette bulunabilmek, mirasçı nasbetmek, ölüme bağlı bir tasarrufta bulunabilmek, vasiyetname düzenlenirken şahit olabilmek ehliyeti demek olan *Testamenti Factio*'nun kapsamı içine, mirasçı olabilme ehliyeti Klasik Sonrası Hukuk Dönemi'nde dahil edilmiştir. Daha sonraları *Testamenti Factio Activa* ve *Passiva* olarak ikiye ayrılmış ve vasiyette bulunma, mirasçı nasbetme, ölüme bağlı tasarrufta bulunma, vasiyetname düzenlenirken şahit olabilme ehliyetine *Testamenti Factio Activa*, mirasçı olabilme ehliyetine ise *Testamenti Factio Passiva* adı verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. GUARINO, A.: a.g.e., sh.400-401.

25. Bkz. sh.244.

hip olduğu tereke mallarının, maliki haline gelirdi. *Bonorum Possessio* adı verilen *Praetor* Mirasçılığını üç grupta incelemek mümkündür.

a. Bonorum Possessio Contra Tabulas Testamenti

Vasiyetnameye aykırı *Bonorum Possessio* şeklinde ifade edebileceğimiz bu tür *praetor* mirasçılığı ile mirasçı nasbedilmeleri gerektiği halde vasiyetnamede yer almayan aile evlatlarına, vasiyetname hükümlerinin aksine *praetor* tarafından terekedeki bazı malların zilyetliği imkânı tanınmaktaydı²⁶.

Bu durumda olan çocuklar yanında, baba hakimiyetinden çıkmış olmalarına rağmen, bir başka aile babasının hakimiyetine girmemiş olan aile evlatları da *praetor* mirasçılığından yararlanmaktaydılar²⁷. Bu grupta bulunanlar, miras bırakanın ölümüyle *heredes sui* haline gelemedikleri için vasiyetnamede zikredilmeleri gerekmiyordu. Ancak *praetor* hakkaniyet (*aequitas*) gereği bunların da mirastan yararlanmaları imkânını sağlamıştır. Bu kişiler, mirastan yararlanabilmek için vasiyette bulunanın ölümü anında ellerinde olan malları tereke mallarına eklemek zorundaydılar.

b. Bonorum Possessio Secundum Tabulas Testamenti

Bonorum possessio contra tabulas testamenti nedeniyle, miras mallarından yararlanabilecek, malların zilyetliğini elde edebilecek durumda olanların hiçbirisi bu haklarını kullanmak istemez ya da kullanamazlarsa, böyle bir durumda *Bonorum possessio secundum tabulas testamenti* adı verilen *praetor* mirasçılığı sözkonusu olurdu. Buna göre, vasiyetnamede mirasçı gösterilmiş olmakla beraber, gerekli şekil şartlarına uyulmaması yüzünden²⁸ mirastan ya-

26. UMUR, Z.: Lûgat, sh.29; BERGER, A.: Dictionary, sh. 375; MARTINI, R.: a.g.e., sh.81.b

27. Di MARZO, S.: a.g.e., sh.458; MARTINI, R.: a.g.e., sh.84.

28. Bu şekil eksikliği, *mancipatio familiae* adı verilen işlemin yapılmamış olması nedeniyle ortaya çıkıyordu. Bu işlem yapılırken balig beş Roma vatandaşı şahit olarak bulunur, bundan başka vasiyette bulunan kişi malları iktisap edecek olan kişi ve külçe ve terazi ile yapılan vasiyet (*testamentum per aes et libram*) sözkonusu olduğu için teraziyi tutan bir kişi işlem sırasında hazır bulunurdu İşte *mancipatio familiae*'nin yapılmamış olmasına rağmen, vasiyetnamede şahitlerin imzası varsa, *praetor* bu durumu yeterli buluyor ve şekil şartlarına uyulmaması yüzünden vasiyetnamenin geçersiz hale gelmesine engel oluyordu. *Praetor*'un *Bonorum possessio secundum tabulas* imkânını tanıyarak geçerli hale getirdiği bu vasiyetnameye de *Testamentum Praetorium* veya *Testamentum Iuris Praetoroli* (*Praetor* vasiyetnamesi) adı veriliyordu. Ayrıntı için Bkz. ARANGIO-RUIZ, V.: a.g.e., sh.522; BERGER, A.: Dictionary, sh.734; MARTINI, R.: a.g.e., sh.84.

rarlanamayan, bir başka ifadeyle, *Ius Civile*'ye göre mirasçı olamayan kişilerin mirastan yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla, *praetor* devreye girer ve bu durumda olan kişileri, vasiyeti yapan kişinin iradesini de dikkate alarak, malların zilyetliği yoluyla mirastan yararlandırır. Bu ikinci tür *bonorum possessio*, miras bırakanın iradesine ve şekil eksikliği nedeniyle geçersiz olan ilk vasiyetnameye tıpatıp uygun olduğundan *secundum tabulas testamenti* (vasiyetname hükümlerine uygun vasiyetname) idi²⁹.

c. Bonorum Possessio Sine Tabulis (Bonorum Possessio Ab Intestato)

İlk iki *Bonorum Possessio*'nun sözkonusu olduğu durumlarda, miras bırakan tarafından yapılmış bir vasiyetname bulunmasına rağmen, bu sonuncu durumda ortada bir vasiyetname bulunmamaktadır. Bir kimse vasiyetname yapmadan ölmüşse ya da yapılan vasiyetname batıl ise, *Ab intestato*³⁰ mirasçılık sözkonusu olur. Böyle bir durumda da en yakın *Agnatio*³¹ hısımları, mirasçı olurlardı. Böyle bir durumda *praetor*, *agnatio* hısımları yanında, adalet ve hakkaniyet gereği *cognatio* (kan) hısımlarını da mirastan yararlandırarak onlara da *bonorum possessio* (*praetor* mirasçılığı) imkânı tanır ki, bu tür *bonorum possessio*'ya da *bonorum possessio sine tabulis* veya *bonorum possessio ab intestato* adı verilir.

Yukarıda açıklanan her üç *Bonorum Possessio* ile bir kişinin *Ius Civile*'ye göre mirasçı (*heres*) sıfatını kazanması mümkün değildir. *Bonorum Possessio* ile sadece zilyetlik korumalarından yararlanır ve bunun sonucunda terekedeki malların mülkiyeti, kazandırıcı zamanasımı ile iktisap edilirdi. *Iustinianus* Dönemi'nde *Ius Civile* mirasçılığı ve *Praetor* mirasçılığı birbirleriyle kaynaşmış, bunun sonucunda *praetor* mirasçılığına ilişkin hükümlerin ağırlık kazandığı bir mirasçılık kavramı yerleşmiştir.

II. ROMA HUKUKUNDA VASIYET YOLU İLE MİRAS

1. VASIYET KAVRAMI

Vasiyete ilişkin olarak kaynaklarda iki farklı tanımla karşılaşılmaktadır. Klasik Hukuk Dönemi'nin önemli hukukçularından *Ulpi-*

29. ARANGIO-RUIZ, V.: a.g.e., sh.24.

30. Bkz. sh.245 ve 246.

31. Aynı aile babasının egemenliği altında bulunan kişiler arasındaki hısımlık.

anus'a ait olan ilk tanıma göre "vasiyet, ölümümüzden sonra geçerli olması için, irademizin şeklen tespit edilmiş bir ifadesidir"³².

Diğer tanım *Digesta*'nın Yirmisekizinci Kitabında yer almaktadır. Buna göre "vasiyet, ölümümüzden sonra yapılmasını istediğimiz, irademizin hukukî ifadesidir"³³.

Roma Hukuku'nda *Testamentum* kelimesi ile ifade edilen vasiyet, son iradenin beyan edildiği, şekle bağlı ve tek taraflı bir hukukî işlemi. Ölüme bağlı bir tasarruf olan vasiyetname, ölüm anına kadar değiştirilebiliyordu. Vasiyetname ile mirasçı nasbetmek (*institutio heredis*) üçüncü kişiler lehine teberrularda bulunmak (*legatum, fideicommissum*), vasi tayin etmek (*tutor testamentarius*), köle azadetmek (*manumissio per testamentum*) ve ikamelerde bulunmak (*substitutio*) gibi değişik durumların sözkonusu olduğu ölümüne bağlı tasarruflar yapılabiliyordu. Vasiyetnamenin en önemli hükmü mirasçı nasbetmek olduğundan mirasçı nasbı yapılmamışsa ya da yapılan mirasçı nasbı sakatlık nedeniyle batıl hale gelmişse vasiyetname de tamamıyla geçersiz olurdu. Kaynaklarda "vasiyetin kuvveti ve kudreti mirasçı nasbındadır" ve "mirasçı nasbı, her vasiyetin başı ve temeli kabul edilir"³⁴ denilmekle mirasçı nasbına çok büyük bir önem verildiği görülmektedir.

2. VASIYETNAME TÜRLERİ

A. *Testamentum Per Aes Et Libram*

Külçe ve terazi ile yapılan vasiyetnameye verilen isimdir. *Comitia*'ların toplanmasını bekleyemeyecek durumda olan kişilerin başvurdukları bu vasiyet şekline göre, vasiyette bulunan kişi *emptor familiae* adı verilen güvenilir bir kişiye mallarını *mancipatio* ile devreder ve son arzularına ilişkin olarak ona talimat verir. Malları alan kişi (*emptor familiae*) ise, *nuncupatio* adı verilen işlemle vasiyette bulunan kişinin arzularını yerine getireceğini beyan ederdi³⁵.

32. "Testamentum est mentis nostrae iusta contestatio, in id sollempniter facta, ut post mortem nostram valeat" (Ulpianus.20, 1).

33. "Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit", Bkz. BONFANTE, P./FADDA, C./RICCOBONO, S./SCIALOJA, V.: *Digesta, Iustiniani Augusti*, Milano 1960, sh.653. (D.28.1.1).

34. Bkz. IUSTINIANUS (Çev. UMUR, Z.): *Institutiones*, 2.20.34; sh.171; TALAMANCA, M.: a.g.e., sh.726.

35. GUARINO, A.: a.g.e., sh.395.; TALAMANCA, M.: a.g.e., sh.716.

B. *Testamentum Holographum*

Vasiyeti yapan kişinin bizzat kendi el yazısı ile hazırladığı bu vasiyetnamenin, önceleri bir şahit yanında yapılması ve şahitin imzasının da bulunması gerekmektedir, daha sonra şahitin bulunması şartı kaldırılmıştır.

C. *Testamentum Apud Acta Conditum*

Vasiyette bulunanın, *magistra* önünde son iradesini sözlü olarak beyan etmesi ve bu beyanın resmi defterlere kaydedilmesi şeklinde yapılan vasiyetname türüdür.

D. *Testamentum Calatis Comitiis*

Sadece mirasçı nasbetmeye yarayan ve savaş halinde yapılmayan bu vasiyetname yılda sadece iki gün (24 Mart veya 24 Mayıs günleri), rahip hukukçular tarafından toplantıya çağrılan *curia* meclisleri önünde yapılabiliyordu³⁶.

E. *Testamentum Militis*

Bu vasiyetname ile, askerler gerekli şekil şartlarına uymaksızın, istedikleri şekilde ve istedikleri zaman son arzularını beyan ederlerdi. *Iustinianus* Dönemi'nde sadece seferberlik halindeki askerler bu vasiyetnameyi yapabiliyorlardı. *Testamentum Militis* adı verilen bu vasiyetnamenin geçerlilik süresi bir yıl ile sınırlandırılmıştı. Vasiyeti yapan asker, vasiyetin yapılmasından sonra bir yıl içinde ölmemişse, vasiyetname geçersiz hale geliyordu³⁷.

F. *Testamentum Irritum*

Yapıldığı sırada geçerli olan, ancak daha sonra vasiyetnameyi yapanın hak ehliyetini yitirmesi nedeniyle batıl hale gelen vasiyetnameye *Testamentum Irritum* adı verilirdi³⁸.

36. ARANGIO-RUIZ, V.: a.g.e., sh.521; TALAMANCA, M.: a.g.e., sh.717 vd.

37. UMUR, Z.: Lûgat, sh.210.

38. BONFANTE, P./FADDA, C./RICCOBONO, S./SCIALOJA, V.: Digesta, Iustiniani Augusti, Milano 1960, sh.668 (D.28.5.1.3).

G. Testamentum Praetorium

Mancipatio Familiae adı verilen işlemin yapılmaması nedeniyle ortaya çıkan şekil sakatlığı yüzünden geçersiz hale gelen vasiyetnamede adı geçen kişilere *praetor* tarafından, tereke mallarının zilyetliği verilir ve bu kişiler zilyetlik korumalarından yararlanarak kazandırıcı zamaşımı yoluyla tereke mallarının mülkiyetini elde ederlerdi. Bu vasiyetnameye de *praetor* vasiyetnamesi (*testamentum praetorium* ya da *testamentum iuris praetorii*) adı verilmekteydi³⁹.

3. VASIYETNAME'NİN MUHTEVASI

A.. Mirasçı Nasbı

Roma Miras Hukuku'na göre vasiyetnamenin en önemli unsuru kaynaklarda da⁴⁰ belirtildiği gibi mirasçı nasbı idi. Başlangıçta, mirasçı nasbının "*Titius heres esto*= Titius mirasçım olsun" veya "*Titium heredem esse iubeo*= Titius'un mirasçım olmasını emrediyorum" gibi Latince emir cümleleri kullanılarak yapılması gerekiyken⁴¹ mirasçı nasbına ilişkin Klasik Sonrası Hukuk Döneminde Constantinus'un bir emirnamesi⁴² ile, Latince emir cümleleri kullanma zorunluluğu ortadan kaldırılarak, vasiyette bulunan kişinin mirasçı nasbına ilişkin iradesini dilediği gibi açıklayabileceği esası getirilmiştir. Bununla beraber, vasiyetname ile kimin ya da kimlerin mirasçı nasbedildiğinin açıkca anlaşılması gerekiyordu. Vasiyette bulunan kişinin, mirasçı nasbını bir başka kişiye yaptırması mümkün olmayıp, mutlaka kendisinin yapması gerekiyordu. Daha önce belirtildiği gibi⁴³ gerek hür kişilerin gerekse kölelerin mirasçı nasbedilebilmeleri mümkündü. Vasiyeti yapan kişi, sadece kendisine ait köleyi mirasçı nasbedebileceği gibi, başkasına ait köleyi de mirasçı olarak nasbedebilirdi. Mirasçı olabilme ehliyetine (*Testamenti Factio Passiva*)⁴⁴ sahip birden fazla kişinin müşterek mülkiyetlerinde bulunan köle, yabancı birisi tarafından mirasçı nasbolunursa, efendilerinin izni üzerine mirası kabul eden köle, miras-

39. Bkz. sh.249, dn.28.

40. Bkz. sh.251, dn.34.

41. TALAMANCA, M.: a.g.e., sh.727.

42. Söz konusu emirname M.S. 320 yılında yayınlanmıştır.

43. Bkz. sh. 244-245.

44. Bkz. sh.244, dn.6. ve sh.248, dn.24.

tan kendisine düşen payı efendileri hesabına ve onların mülkiyet hisselerine göre iktisap etmiş sayılırdı.

Mirasçı nasbı, hiçbir şart konulmaksızın yapılabileceği gibi talikî (geciktirici) bir şarta veya belirsiz vadeye bağlı olarak da yapılabilirdi. Ancak, ne belirli bir vadeye ne de infisahî (bozucu) bir şarta bağlı olarak mirasçı nasbının yapılması mümkün değildi. Bu konu Roma Hukuku kaynaklarında şu şekilde yer almaktadır.

*Heres et pure et sub condicione institui potest. Ex certo tempore aut ad certum tempus non potest veluti 'post quinquennium quam moriar' vel 'ex calendis illis' aut 'usque ad calendas illas heres esto': Diemque adiectum pro supervacuo haberi placet et perinde esse, ac si pure heres institutus esset'*⁴⁵

"Mirasçı şartsız veya şarta bağlı olarak nasbedilebilir. Fakat, belli bir vadeden (tarihten) başlayarak ya da belli bir vadeye (tarihe) kadar yapılamaz. Örneğin 'ölümünden beş yıl sonra' veya 'şu tarihe kadar' veya 'şu tarihten sonra mirasçım olsun' denilemez. Bu şekilde süre belirlenmesi gereksiz bir fazlalık olarak kabul edilir ve mirasçı nasbı kayıtsız şartsız yapılmış sayılır."

Şartın gerçekleşmesi mümkün değilse, mirasçı nasbının şartsız olarak yapıldığı kabul edilir.

*"Impossibilis condicio in institutionibus et legatis nec non in fideicommissis et libertatibus pro non scripto habatur"*⁴⁶

"Gerçekleşmesi mümkün olmayan şart söz konusu ise, gerek mirasçı nasbında, gerek muayyen mal vasiyetinde ve gerekse azadetmelerde, böyle bir şart konulmamış sayılır."

Vasiyette bulunan kişi, bir tek kişiyi mirasçı nasbedebileceği gibi, birden fazla kişiyi de mirasçı nasbedebilirdi. Mansup mirasçılardan birisi vasiyette bulunandan önce ölürse, mirasçı olabilme ehliyetini kaybederse ya da mirastan feragat ederse, ona düşen miras payı diğer mansup mirasçılar arasında eşit şekilde bölüşülürdü⁴⁷.

45. IUSTINIANUS (Çev. UMUR, Z.): Institutiones, sh.138 (Ins.2.14.9).

46. IUSTINIANUS (Çev. UMUR, Z.): Institutiones, sh.138 (Ins.2.14.10).

47. TALAMANCA, M.: a.g.e., sh.727; UMUR, Z.: Roma Miras Hukuku'nun Anahatları, sh.172.

B. Muayyen Mal Vasiyetleri

Roma Miras Hukuku'nda, miras bırakana küllî halef olabilme imkânını veren **Hereditas (Ius Civile Mirasçılığı)** ile **Bonorum Possessio (Praetor Mirasçılığı)** yanında miras bırakana cüz'î halef olunması sonucunu doğuran ve muayyen mal vasiyeti adı verilen bir ölüme bağlı tasarruf daha bulunmaktaydı. Bu ölüme bağlı tasarrufla, miras bırakan kendisine ait bazı malları mirasçı vasfı taşımayan bir ya da birkaç kişiye bırakırdı. Muayyen mal vasiyeti yoluyla, miras bırakan tarafından kendisine bir mal bırakılan kişiye "**Legatarius**", "**Honoratus**" ya da "**Fideicommissarius**" adı verilirdi. Muayyen mal vasiyetinde bulunan kişiye "**Legator**", muayyen mal vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan mirasçıya da "**Oneratus**" adı verilmekteydi. Roma Miras Hukuku'nda, muayyen mal vasiyetlerinin geçerliliği, yine geçerli bir şekilde yapılmış mirasçı nasbının varlığına bağlıydı. Mirasçı nasbi geçerli değilse ya da hiç yapılmamışsa, muayyen mal vasiyeti de geçerli olmaz ve hiçbir hukukî sonuç doğurmazdı. Muayyen mal vasiyetleri, borç kaynakları bakımından yapılan sınıflandırmada Akit Benzerleri grubunda yer almaktadır.

Miras bırakan kişiye küllî halef olan mansup mirasçı, terekenin borçlarından sorumlu olduğu halde, cüz'î halef olan muayyen mal vasiyetlisi (**Legatarius, Fideicommissarius** veya **Honoratus**) terekenin borçlarından sorumlu değildi.

Klasik Hukuk Dönemine kadar sadece miras bırakanın malvarlığına dahil olan mallar muayyen mal vasiyeti yoluyla vasiyet edilebilirken, daha sonra mirasçılara veya üçüncü kişilere ait mallar da, muayyen mal vasiyetinin konusunu oluşturmaya başladılar⁴⁸.

Roma Hukuku'nda miras bırakan kişinin, mirasçılar lehine muayyen mal vasiyetinde bulunması mümkün değildi⁴⁹.

Muayyen mal vasiyetinin konusunu oluşturan mallar maddî mallar olabileceği gibi gayri maddî mallar da olabilirdi⁵⁰. Henüz

48. ARANGIO-RUIZ, V.: a.g.e., sh.565; GUARINO, A.: a.g.e., sh.431.; UMUR, Z.: Roma Miras Hukuku'nun Anahatları, sh.174.

49. Oysa, Türk Miras Hukuku'na göre, miras hisselerinin dışında da, mirasçılar lehine, muayyen mal vasiyetinde bulunmak mümkündür. Bkz. AYITER, N.-KILIÇOĞLU, A.: Miras Hukuku, Ankara, 1991, sh.102-103.

50. IUSTINIANUS (Çev. UMUR, Z.): Institutiones, sh.166 (Ins.2.20.21) "Tam autem corporales res quam incorporales legari possunt".

mevcut olmayan ancak, gelecekte elde edilebilecek olan şeyler, örneğin, meyve bahçesinden elde edilecek olan meyveler, kölenin doğuracağı çocuk muayyen mal olarak vasiyet edilebilirdi. Yine miras bırakanın başkalarından olan alacakları ile intifa hakkı da muayyen mal vasiyetinin konusunu oluşturabilirdi.

a. Legatum

Roma Miras Hukuku'nda miras bırakan tarafından mirasçıya (*heres*) bir mükellefiyet yüklenmesi demek olan *Legatum*'un ilk olarak Oniki Levha Kanunu (M.Ö.451-449) ile ortaya çıktığı kabul edilmektedir. *Legatum*⁵¹ adı verilen muayyen mal vasiyetleri dört grupta incelenir.

aa. Legatum Per Vindicationem

İlk olarak ortaya çıkan muayyen mal vasiyeti olan *Legatum Per Vindicationem* ile, vasiyette bulunan, bıraktığı malın mülkiyetinin muayyen mal vasiyetlisine intikaline ilişkin iradesini ortaya koyan bazı cümleler kullanarak⁵² ölüme bağlı tasarrufta bulunurdu. Yapılan muayyen mal vasiyeti gereğince mansup mirasçılar tarafından, mirasın iktisap edilmesi ile birlikte vasiyet edilen malın mülkiyeti, muayyen mal vasiyetlisine (*legatarius*) geçer ve sözkonusu mal kendisine verilmeyecek olursa, istihkak (*rei vindicatio*) davası ile muayyen mal vasiyetinin konusunu oluşturan malı talep edebilirdi.

Bu tür muayyen mal vasiyetlerinin geçerli olabilmesi için, vasiyetin konusunu oluşturan mal, gayri misli bir mal ise vasiyette bulunan kişi hem vasiyetin yapıldığı anda hem de ölüm anında o malın malikî olmalıydı. Misli mallarda ise, sadece ölüm anında malın mülkiyetine sahip olmak yeterliydi.

bb. Legatum Per Damnationem

Bu tür muayyen mal vasiyetinde, lehine mal vasiyet edilen kişi, mirasçılara karşı ileri sürebileceği bir alacak hakkı elde etmekteydi⁵³. *Legatum Per Damnationem* adını adını taşıyan muayyen mal

-
51. *Legatum* terimi, köken olarak *legare* (bağlamak) kelimesinden gelmektedir.
 52. "*Stichus* isimli kölemi *Titius* alsın" veya "*Stichus* ismindeki kölem *Titius*'un olsun" gibi cümlelerle bu tür muayyen mal vasiyeti yapılabilirdi.
 53. *Legatum Per Damnationem* "*Heredem meum dare iubeo*= Mirasçımın vermesini emrediyorum" veya "*Heres meus Stichum servum meum dare damnas esto*= Mirasçım kölem *Stichus*'u vermeye mecbur olsun" gibi cümlelerle yapılırdı.

vasiyeti ile, vasiyette bulunan kişi tarafından, mansup mirasçılara bir mükellefiyet yüklenir ve bu mükellefiyetin bir sonucu olarak, mansup mirasçı veya mirasçılarla, lehine mal vasiyet edilen kişi arasında bir borç ilişkisi doğardı. *Legatum Per Vindicationem*, bir mülkiyet vasiyeti olarak kabul edilirken, *Legatum Per Damnationem* bir borç vasiyeti idi⁵⁴. Vasiyet edilen mal, vasiyette bulunana ait olabileceği gibi mansup mirasçıya veya üçüncü bir kişiye de ait olabilirdi. Eğer vasiyet edilen mal, üçüncü kişiye aitse, mirasçı vasiyet edilen malın karşılığı olan bedeli, muayyen mal vasiyetlisine ödemekle, malın mülkiyetini devir mükellefiyetinden kurtulabilirdi. Mansup mirasçı, malın mülkiyetini devretme borcunu yerine getirmezse, vasiyetli tarafından kendisine karşı *Actio ex Testamento*⁵⁵ adı verilen dava açılır ve malın mülkiyetinin nakli talep edilirdi⁵⁶.

cc. Legatum Sinendi Modo

Muayyen mal vasiyetlisine, mansup mirasçıya karşı kullanılmak üzere bir alacak hakkı tanıyan bu vasiyet ile, sadece vasiyette bulunana ve mirasçıya ait olan mallar vasiyet edilebilir, üçüncü kişiye ait mallar vasiyet edilemezdi. Mirasçı, *Legatum Per Damnationem*'de olduğu gibi, vasiyet edilen malın mülkiyetini nakletmek borcu ile yükümlü olmayıp, sadece vasiyetin konusunu oluşturan malın vasiyetli tarafından alınmasına rıza göstermek, karşı çıkmamak zorunda idi. Eğer mirasçı tarafından bu duruma rıza gösterilmez ve malın alınmasına engel olunursa, vasiyetli, mirasçıya karşı *Actio ex Testamento* adı verilen davayı açardı.

dd. Legatum Per Praeceptionem

Bu muayyen mal vasiyeti ile, muayyen mal vasiyetlisinin (*Legatarius*), kendisine vasiyet edilen malı, tereke henüz taksim edilmeden önce elde etmesi öngörülmekteydi.

b. Fideicommissum

Fideicommissum adı verilen muayyen mal vasiyeti, *Principatus* (İlk İmparatorluk) Döneminde ortaya çıkmış, kısa sürede geniş

54. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, "Per Vindicationem" mal vasiyeti, lehine mal vasiyet edilen kişiye bir aynı hak, "Per Damnationem" mal vasiyeti ise şahsi bir hak sağlamaktaydı.

55. Vasiyetten Doğan Şahsi Davası.

56. Di MARZO, S.: a.g.e., sh.516.

bir uygulama alanı bulmuştur. *Fideicommissum* adı verilen muayyen mal vasiyetlerinin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, şekle tabi olan *Legatum*'larla yapılamayan bazı muayyen mal vasiyetlerinin, bu yolla yapılabilmesinin mümkün olmasıydı. *Iustinianus* Döneminde *Legatum* adı verilen muayyen mal vasiyetleri ile, *Fideicommissum* adı verilen muayyen mal vasiyetleri arasında çok büyük bir ayrıntı dışında herhangi bir fark kalmamıştı. Buna göre muayyen mal vasiyeti, vasiyetname içinde yer alıyorsa, *Legatum* vasiyetnameye yapılan bir ek olan ve *Codicillum* (çoğulu: *Codicilli*) denilen kısımda yer alıyorsa *Fideicommissum* adını alıyordu.

Vasiyette bulunan kişi mansup mirasçılardan alacağı kısmı aşmamak kaydıyla, *Fideicommissum*'un miktarını dilediği gibi belirleyebiliyordu.

aa. Fideicommissum Universitatis

Tereke'nin tamamının muayyen mal olarak, mirasçıdan başka bir kişiye vasiyet edilmesi demek olan *Fideicommissum Universitatis* ile, vasiyette bulunan, mirasçı nasbı işlemini tamamladıktan sonra, terekesinin tamamını hukuken mirasçısı haline getiremediği bir kişiye nakletmesi konusunda, mansup mirasçıya talimat verirdi. Terekenin tamamının vasiyet edilmesi dolayısıyla, bu tür mal vasiyetlerine *Fideicommissum Universitatis* (Külli Muayyen Mal Vasiyeti) adı verilmiştir. Bu tür muayyen mal vasiyeti ile mansup mirasçı, aktifi ve pasifiyle birlikte, terekenin tamamını vasiyetliye devir ve teslim etmek zorundaydı. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, terekenin borçları da *Stipulatio* yoluyla, *Fideicommissum*'dan faydalanan kişiye devredilmiş olurdu.

bb. Fideicommissum Specialis

Terekeye dahil malların bir kısmının, mirasçıdan başka bir kişiye vasiyet edilmesi demek olan *Fideicommissum Specialis* bu nedenle cüz'î muayyen mal vasiyeti olarak anılmaktadır.

cc. Substitutio Fideicommissaria (Fideicommissum Familiaria)

Vasiyette bulunan kişi, mirasçısının ölümünden sonra, terekenin tamamının kime ya da kimlere intikal edeceğini bizzat belirleyebilme ve vasiyette bulunabilme imkânına sahipti ki, Roma Hukuku'nda bu tür muayyen mal vasiyetlerine *Fideicommissum Familiaria* adı veriliyordu.

Roma Miras Hukuku'nda, *Substitutio Fideicommissaria* olarak da anılan *Fideicommissum Familiaria* günümüz Miras Hukuku'ndaki Fevkalâde İkame ile büyük benzerlikler göstermektedir⁵⁷. *Substitutio Fideicommissaria*, Klasik Hukuk Dönemi'nde geniş bir uygulama alanı bulmuş, *Iustinianus* Dönemi'nde yayınlanmış olan emirnamelerle getirilen bazı yeniliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Türk Medeni Kanunu'nun mehazı olan İsviçre Medeni Kanunu'nun Fransızca metninde bu konuya ilişkin olarak Roma Hukuku'ndan gelen bir deyim olan *Substitution Fideicommissaire* başlığı kullanıldığı görülmektedir⁵⁸.

C. MUAYYEN MAL VASIYETLERİNİN SINIRLANDIRILMASI

Mansup mirasçının mirastan alacağı payı azaltması hatta bazı durumlarda tamamen ortadan kaldırması nedeniyle, Roma Miras Hukuku'nda, muayyen mal vasiyetlerine bazı sınırlamalar getirilmişti. Muayyen mal vasiyetleri, ilk olarak *Lex Furia Testamentaria* adı verilen kanun ile sınırlandırılmıştır. M.Ö. II. yüzyılda çıkarılan bu kanunla, 1000 as'ı aşan miktarda muayyen mal vasiyeti yapmak yasaklanmıştı. M.Ö. 169. yılında çıkarılan ve *Lex Voconia* adı verilen kanunda ise, mirasçılardan elde ettiğinden daha fazla miktarda muayyen mal vasiyeti yapılamayacağı hükmünü getirdi. Ancak, bu kanunlar tarafından getirilen sınırlandırmalarla da istenilen amaca ulaşmak mümkün olamadı. Çünkü vasiyette bulunan kişi, 1000 as'ı veya mirasçılardan elde ettiği yararı aşmayan çok sayıda muayyen mal vasiyeti yaparak, mansup mirasçılardan mirastan alacağı payı çok düşük seviyelere indirebiliyordu. İşte bu nedenle her iki kanun da yürürlükten kaldırılarak, M.Ö. 40 yılında *Lex Falcidia* adı verilen üçüncü bir kanun çıkarıldı. Mansup mirasçılarını koruma amacı güden bu kanunla, terekenin net tutarının en fazla 3/4'ünün muayyen mal vasiyeti yoluyla bırakılabileceği hükmü getirildi. Böylece terekenin en azından 1/4'ünün mansup mirasçılara kalması

57. Fevkalâde İkame, Türk Medeni Kanunu'nun 468 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre Fevkalâde İkame böyle bir ölüme bağlı tasarruftur ki, onunla muris mansup mirasçıya veya muayyen mal vasiyetlisine mirası ya da vasiyet olunan muayyen bir malı (terekede bulunan belli bir malı) bir süre sonra, üçüncü bir kişiye nakletmek mükellefiyetini yükler. Bu düzenleme ile, miras bırakan kişiye, iki farklı kişinin belli bir süre içinde ve birbirini izleyerek halef olmaları öngörülmüştür. Fevkalâde İkame, Roma Hukuku'nda sadece, terekenin tamamına ilişkin olarak yapılırken, çağdaş miras hukuklarında terekede bulunan herhangi bir mal için de sözkonusu olabilmektedir. Fevkalâde ikameye ilişkin olarak, Roma Hukuku ile çağdaş miras hukukları arasındaki en önemli fark da budur. Ayrıntı için Bkz. AYİTER, N.-KILIÇOĞLU, A.: a.g.e., sh.122-123.

58. AYİTER, N.-KILIÇOĞLU, A.: a.g.e., sh.122.

sağlanmış oluyordu⁵⁹. Terekenin tamamı ya da tamamına yakın bir kısmı muayyen mal vasiyeti yoluyla bırakıldıysa, mansup mirasçılar kendilerine düşen 1/4'lük miras payının iadesini *Lex Falcidia*'ya dayanarak talep edebiliyorlardı. Önceleri sadece *Legatum*'lar için uygulanan *Lex Falcidia*, M.S. 73 yılından sonra çıkarılan bir *Senatus* kararı⁶⁰ ile, *Fideicommissum*'lar için de uygulanmaya başlandı⁶¹.

Muayyen mal vasiyeti ile miras bırakılan kısım, terekenin 3/4'ünden daha fazla olursa, fazladan bırakılan kısmın iadesi, mansup mirasçılar tarafından, sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre istenebilmekteydi.

BİBLİYOGRAFYA*

- Arangio Ruiz, V.** *Istituzioni di Diritto Romano, 14.ed.*, Napoli 1991.
- Ayiter, N.-Kılıçoğlu, A.** *Miras Hukuku*, Ankara 1989.
- Berger, A.** *Encyclopedic Dictionary of Roman Law (Dictionary)*, Philadelphia 1953.
- Bonfante, P.** *Corso di diritto Romano, Vol.6, Le Successioni*, Milano 1974.
- Bonfante, P. - Fadda, C. - Riccobono, S. - Scialoja, V.:** *Digesta, Iustiniani Augusti*, Milano 1960.
- Di Marzo, S.** (Çev. Umur, Z.): *Roma Hukuku*, İstanbul 1954.
- Garrido, G.:** *Derecho Privado Roman*, Madrid 1989.
- Guarino, A.:** *Diritto Privato Romano, 8.ed.*, Napoli 1988.
- Iustinianus** (Çev. Umur, Z.): *Institutiones*, İstanbul 1968.
- Martini, R.:** *Appunti di Istituzione di Diritto Romano*, Siena 1993.
- Talamanca, M.:** *Istituzioni di Diritto Romano*, Milano 1990.
- Umur, Z.:** *Roma Hukuku Lûgatı (Lûgat)*, İstanbul 1983.
- Umur, Z.:** "Roma Miras Hukuku'nun Anahatları", İ.H.F.M. 1965, C.31, S.1-4.

59. *Lex Falcidia* ile getirilen düzenlemenin, çağdaş miras hukukumuzdaki mahfuz hisse kavramının temelini oluşturduğu söylenebilir.

60. *Senatus Consultum Pegasianum*. Ayrıntı için bkz. BERGER, A.: Dictionary, sh.699.

61. TALAMANCA, M.: a.g.e., sh.748.; GUARINO, A.: a.g.e., sh.572.

* Metinde kullanılan kısaltmalar, ilgili eserlerin sonunda ayrıca belirtilmiştir.